

КРИМИНОЛОГИЯ

УДК 343.9.01(477)

КРИМИНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Василь БУРЖИНСЬКИЙ,

кандидат юридичних наук, директор
Департаменту інформаційних технологій
Міністерства внутрішніх справ України

Федір КІРІЛЕНКО,

кандидат юридичних наук, заступник начальника управління
міжвідомчої і міждержавної інформаційної взаємодії
Департаменту інформаційних технологій
Міністерства внутрішніх справ України

SUMMARY

The article presents a criminological analysis of statistical indicators of crime in Ukraine on the basis of official data of law enforcement and judicial authorities. The development trends of crime. Identified the shortcomings of the record of the crimes, contributing to the high level of the latency of crime in Ukraine and assesses the quantitative characteristics of crime, perpetrators of crime, victims of crime, the study of public opinion regarding crime.

Key words: crimereporting, crime in Ukraine, status of crime, latent crime, public opinion about the crime situation.

АНОТАЦІЯ

У статті представлений кримінологічний аналіз статистичних показників злочинності в Україні на підставі офіційних даних правоохоронних та судових органів. Виявлені тенденції розвитку злочинності. Визначені недоліки обліку злочинів, що зумовлюють високий рівень латентності злочинності в Україні, надана оцінка кількісної характеристики злочинності, осіб, які вчинили злочин, потерпілих від злочинів, вивчення громадської думки щодо злочинних проявів.

Ключові слова: облік злочинів, тенденції злочинності в Україні, стан злочинності, латентність злочинності, громадська думка про криміногенну ситуацію.

Постановка проблеми. Вивчення стану та тенденцій злочинності в Україні є важливим кримінологічним завданням для науки та практики попередження злочинності, формування результативної кримінологічної політики держави. Проблематика кількісно-якісної характеристики злочинності та її компонентів із року в рік змінюється та потребує аналізу.

Мета статті – вивчення та аналіз показників злочинності в Україні, виявлення тенденцій та характеристик злочинності; визначення недоліків відображення криміногенної ситуації з урахуванням рівня латентності та шляхів їх усунення.

Виклад основного матеріалу. Джерелами статистичних даних для оцінки криміналізації суспільства, які мають офіційний характер та відображаються у звітах за встановленими формами, виступають: дані правоохоронних органів про хід та результати здійснення досудового слідства (кількість порушених кримінальних справ та осіб, які вчинили злочини в цілому, за окремими видами злочинів та окремими регіонами тощо); дані судів про стан здійснення правосуддя (кількість розглянутих справ, за суджених осіб тощо). Аналіз указаних показників дозволяє виявити тенденції зареєстрованої злочинності, які, втім, є відмінними від стану фактичної злочинності в державі і головним чином відображають результативність діяльності правоохоронних органів із виявлення та реагування на злочини.

Злочинність як соціально-правове негативне масове явище складається з усієї сукупності скоєних у той чи інший період у державі злочинів, що мають кількісні та якісні показники.

Найбільш достовірний аналіз злочинності можливо здійснити, охопивши великий проміжок часу.

У зв'язку із цим нами проаналізовано кількість зареєстрованих злочинів на території України за період з 1961 по 2015 роки, окремо розглянуто тяжкі та особливо тяжкі як у цілому, так і по окремих видах.

Даний часовий період (54 роки) розподілено на 30 років, а саме: до проголошення незалежності та 24 роки розбудови незалежної України.

Цей період також цікавий тим, що певний вплив на стан та структуру злочинності мав процес реформування кримінально-процесуального законодавства (прийняття Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів УРСР у 1960 році, Кримінального кодексу України у 2001 році та Кримінального процесуального кодексу України у 2012 році), а також зміни, які відбувалися в країні, як у суспільно-політичному житті, так і в економіці держави.

Вивчення статистичного ряду, що характеризує злочинність у період з 1960 по 1990 роки, свідчить про відносну стабільність у перші десять років із часу прийняття та введення в дію Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів УРСР.

Довідково: зростання на 17,6% рівня злочинності в 1961 році пояснюється новелами, які були введені новими кодексами, а саме: збільшився перелік протиправних дій, що кваліфікуються як злочин, а також запроваджено новий процесуальний порядок розгляду заяв і повідомлень про злочини.

Більш того, з 1962 по 1965 роки простежується зниження динаміки реєстрації злочинів. Далі кримінальна статистика фіксує незначне підвищення її загального рівня в ме-

жах 6-7 відсотків, за виключенням 1967 року, коли її рівень знову зменшився на 2,1 відсотки.

У наступні двадцять років (1971–1990 р.р.) значних коливань у динаміці злочинності не простежується, і найбільше зростання злочинності відмічається в 1989 році (32,7%).

Довідково: у 1971, 1973 та 1977 роках зафіксовано зниження рівня злочинності, а в інші роки – зростання. Максимальний показник (майже 15,0%) – у 1979 році.

Таким чином, як свідчать приведені дані, за тридцятирічний період не простежується різких коливань динаміки злочинності в той чи інший бік.

Одним із факторів, що пояснює таку її відносну стабільність, є принцип штучного регулювання реєстрації злочинів, який був притаманний правоохоронним органам радянської системи. Закріплені в нормативно-правових актах ОВС радянської доби принципи оцінки діяльності органів та підрозділів МВС, що базувалися на кількості зареєстрованих, розкритих, нерозкритих злочинах, їх відсотковому значенні, сприяли викривленню кримінальної статистики, масовому розповсюдженню такого негативного явища, як укриття злочинів від обліку.

Об'єктивність таких висновків підтверджує і те, що навіть у період «перебудови», який тривав з 1985 по 1991 роки, ми не бачимо значного зростання злочинності, тоді як це суспільне явище мало значний вплив на політичні, соціальні та економічні аспекти життя.

Зокрема, друга половина 80-тих – це період старту кооперативного руху, що пов'язано з виникненням нових

видів злочинної діяльності, один із яких – рекет. Проведення антиалкогольної компанії сприяло виникненню нових стійких мафіозних структур, стрімкому нарощуванню тіншового капіталу, зароджуванню організованої злочинності.

При цьому, якщо проаналізувати середньорічну реєстрацію злочинів за взятий часовий розподіл, то приріст у другому десятиріччі склав 10 тисяч злочинів, а в період 1981 по 1990 роки – вже 105 тисяч. Кількість злочинів, зареєстрованих у 1990 році, в порівнянні з 1960 роком зросла майже в 3 рази (з 130 тис. до 370 тис.).

Аналіз динаміки злочинності за період з 1992 по 2000 роки свідчить, що в перші роки після проголошення незалежності відмічається зростання злочинності. Проте, починаючи з 1996 року, простежується тенденція до її зниження.

Зростання злочинності в період з 1991 по 1995 роки є цілком закономірним явищем та тісно пов'язане із соціально-економічними процесами того періоду. Ці часи характеризують такі негативні процеси, як жорстка економічна депресія (крах економіки та гіперінфляція), що стали причиною масового безробіття та різкого зубожіння певних прошарків населення, розбалансування фінансової системи внаслідок відмови від радянського карбованця та введення в обіг купоно-карбованців.

У 1996 році була проведена грошова реформа, введена в обіг національна грошова валюта – гривня, зупинена гіперінфляція, стабілізувався стан в економіці, закладені

передумови до її зростання, яке відбулося в 1999 році. Окрім цього, здійснюється ряд заходів щодо реформування кримінально-процесуального законодавства України. До кримінального кодексу включено нові склади злочинів, ряд статей декриміналізовано.

Як наслідок, відмічається зниження кількості зареєстрованих злочинів.

У наступний період на фоні поступового зниження рівня злочинності, який розпочався в 1996 році, зі вступом в дію у 2001 році чинного Кримінального кодексу України кримінальна статистика фіксує різке однорічне підвищення її загального рівня в 2003 році (майже на 106 тис. злочинів, що склало 23,5% до рівня 2002 року) та продовження тенденції зниження злочинності в наступні роки, включно до 2008 року.

У 2009–2011 роках щорічна динаміка фіксує зростання злочинності.

Зниження рівня злочинності, що характерно для вказаного періоду, пов'язане з реформуванням кримінального законодавства, зростанням економіки, покращенням роботи правоохоронної системи.

Разом із тим слід відмітити, що тенденція зниження загального рівня злочинності частково пояснюється «штучним» зниженням рівня крадіжок у 2005 році у зв'язку з набранням чинності Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення», яким верхня межа дрібного розкрадання встановлена на рівні 393 гривень проти 51 гривень. Характерно, що

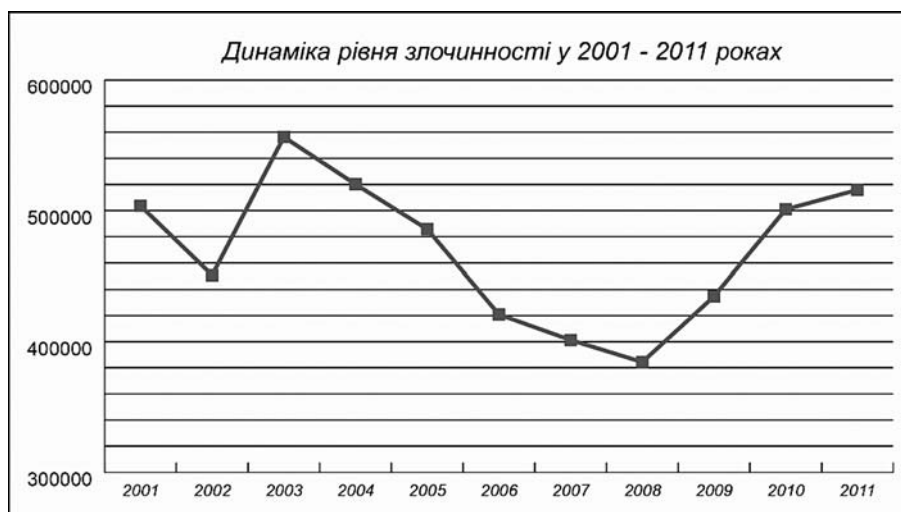
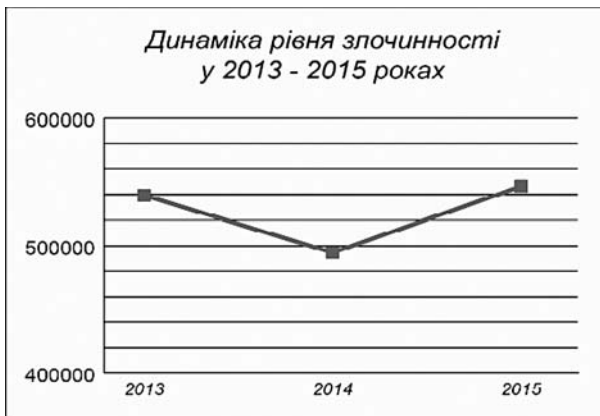
різниця між загальним рівнем злочинності 2004 року та рівнем 2005 року складає 34,4 тисяч злочинів, а різниця кількості зареєстрованих крадіжок за ці роки – 46,8 тисяч злочинів.

У наступні роки спостерігаються характерні коливання рівня злочинності. Так, у 2013 році злочинність зросла на 21,5%, у наступному 2014 році – зменшилася на 8,2%, а в 2015 році знову відмічається зростання на 10,4%.

Частково на такі коливання вплинуло реформування кримінально-процесуального законодавства, зокрема введення в дію у квітні 2012 року Кримінального процесуального кодексу України в новій редакції, перехідні положення якого поклали на Генеральну прокуратуру України створення та ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, який запрацював 21 листопада 2012 року (до 2012 року єдиний облік злочинів здійснювали підрозділи органів внутрішніх справ. МВС облікувало злочини, що перебували в підслідності прокуратури, органів внутрішніх справ та податкової міліції).

Ураховуючи кардинальні зміни, що відбулися в системі обліку злочинів упродовж 2012 року, буде некоректним порівнювати стан злочинності 2012 року з показниками 2011 року, а також показники 2013 року – з попереднім звітним періодом.

Події, що відбулися в суспільно-політичному житті країни в 2014 році, також мали неопосередкований вплив на рівень злочинності в Україні. Революція гідності, анексія Автономної Республіки Крим, початок антитерористичної

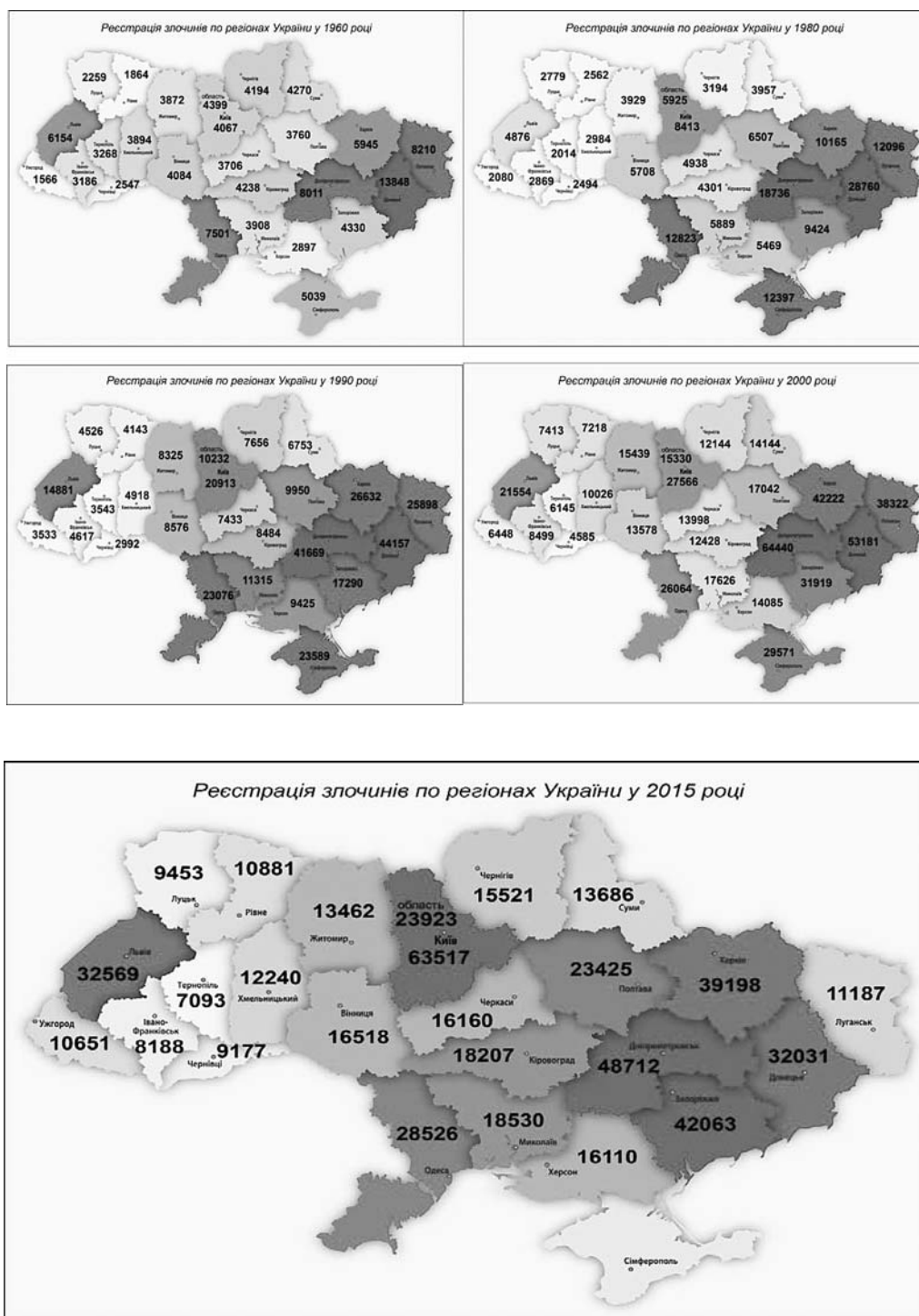
операції на сході, часткова окупація Донецької та Луганської областей та пов'язана із цим хвиля внутрішньої міграції – всі ці чинники сприяли зниженню злочинності на той період майже на 44,5 тисяч.

Парадоксально, але наявність цих же причин у 2015 році пояснює стрімке зростання кількості зареєстрованих злочинів на 51,3 тисяч. Також слід взяти до уваги, що у 2015 році розпочалося реформування органів внутрішніх справ, створення патрульної поліції, переатестація співробітників

інших підрозділів ОВС. Організаційно-кадрові рішення, які приймалися в цей період також, на нашу думку, також мали опосередкований вплив на зростання злочинності в 2015 році.

Більше всього злочинів традиційно реєструвалося в Донецькій, Луганській, Дніпропетровській, Одеській, Харківській областях, Автономній Республіці Крим.

Висновки. Проведений аналіз свідчить, що злочинність, її кількісні та якісні показники, залежить від

соціально-економічних, політичних, історичних процесів, що відбуваються в державі.

Великий вплив на криміногенну обстановку в Україні спричинив так званий період «перебудови», який передбачав собою політичні та економічні перетворення в СРСР (1985–1991 роки), спрямовані на покращення життя в країні. Проте неготовність економіки країни до нових підходів господарювання стає поштовхом до масового безробіття, фінансової неспроможності та породження соціальної деградації населення, що, у свою чергу, значно піднімає рівень злочинності.

Ураховуючи викладене, на сучасному етапі розбудови Української держави, безумовно, необхідно розробити та впровадити на державному рівні Програму запобігання, протидії та профілактики злочинності на території України, приділяючи особливу увагу непідконтрольним територіям.

Не менш важливим є підняття рівня кримінологічних досліджень під час вивчення нових методів боротьби і запобігання протиправним діям, проведення аналізу сучасного стану злочинності, а також налагодження внутрішньої та зовнішньої взаємодії правоохоронних органів України.

Список використаної літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

4. Грошевий Ю.М. Кримінальний процес : [підручник] / [Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін.] ; за заг. ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. – Х. : Право, 2013.

5. Статистична інформація за офіційним сайтом МВС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua> 3.

6. Статистичні дані Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України за 2001–2010 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/374130>.

7. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

8. Офіційний сайт МВС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mvs.gov.ua>.

9. Бойко О.Д. Соціально-економічний розвиток УРСР в 1965–1985 роки / О.Д. Бойко. – К. : Видавничий центр «Академія», 2002.